

DATE PRELIMINARE PRIVIND CULTURA CU CERAMICĂ LINIARĂ DIN TERITORIUL DE LA SUD DE CARPAȚI AL ROMÂNIEI

DE

VICTOR TEODORESCU

Cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul Republicii Socialiste România a fost în ultima vreme bine studiată.

S-a precizat masiva ei răspindire în partea centrală și nordică a Moldovei¹, precum și prezența sa în diferite puncte din Transilvania²; s-a stabilit stratigrafic posterioritatea sa față de cultura Criș³ și s-au dezbătut problemele mai importante, potrivit stadiului cercetărilor, fie pe baza materialelor dintr-o anumită provincie⁴, fie pe a celor din întreaga țară⁵.

Pe hărțile recente privind răspindirea complexelor cu ceramică liniară în țara noastră⁶, punctele cele mai avansate spre sud erau reprezentate de localitățile Sălceni, r. Tecuci (Moldova) și Rupea, r. Rupea (Transilvania), în ultima provincie identificându-se de curînd un obiectiv și mai sudic, la Hărman, lângă Brașov⁷. Vestigiile liniar-ceramice lipseau însă din spațiul dintre Dunăre și Carpați.

¹ Ion Nestor, în *SCIV*, II, 1951, 2, p.18–19. Eugen Comșa, *Considerații cu privire la cultura cu ceramică liniară de pe teritoriul R.P.R.*, în *SCIV*, XI, 1960, 2, p. 222, 224–227 (= Eugen Comșa, *Considerații...*).

² Vladimir Dumitrescu, în *Dacia*, N. S., II., 1958, p. 402–405. N. Vlăsa, în *SCIV*, X 1959, 2, p. 239–241. Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 223–224. Încă două fragmente de la Turdaș par a fi liniare želizoide: N. Vlăsa, *op. cit.*, p. 239, fig. 1/3,5, ultimul cf. cu al nostru din text, fig. 2/4. Vezi și, mai jos, nota 17.

³ M. Petrescu-Dîmbovița, în *Materiale*, III, 1957, p. 67–69.

⁴ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 19–26 (Moldova). N. Vlăsa, *op. cit.*, p. 242–245 (Transilvania).

⁵ Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 227–242. V. și *infra*, nota 6.

⁶ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, Pl. I (= D. Berciu, *Contribuții...*). Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 227, pl. I. Bibliografia descoperirilor mai recente la notele 7, 10 și 14.

⁷ Informații Ion Pop (Muzeul regional Brașov). Alt punct din Transilvania la Bancu (informații N. Vlăsa), ambele indicînd clar calea de pătrundere a ceramicii liniare cu „note” din Moldova în Transilvania, cum postulase I. Nestor (v. nota 1). Acum, și din NE Munteniei (vezi nota 10).

Se atrăgea totuși atenția⁸ asupra unor mici fragmente de aspect liniar descoperite la Vădastra, în sud-estul Olteniei, dar distanța apreciabilă care izola acest punct de celelalte descoperiri asemănătoare i-a obligat pe cercetători să adopte o atitudine de rezervă în ceea ce privește atribuirea resturilor respective culturii cu ceramică liniară⁹.

În vara anului 1961, prin explorările arheologice întreprinse de Academia Republicii Socialiste România în colaborare cu Muzeul regional de istorie din Ploiești, s-au adus noi dovezi, de astă dată *certe*, ale răspîndirii ceramicii liniare la sud de Carpați, descoperindu-se primele două puncte de acest fel din Muntenia¹⁰: în satul *Ghinoaica*, com. Vadu Săpat, (la 7 km NNV de orașul Mizil) și în satul *Sudiți*, com. Gherăseni, (la 16 km S de Buzău). Doi ani mai târziu, în 1963, prof. Ion Nestor și Eugenia Zaharia identificau un fragment liniar la *Coșereni* (r. Urziceni), la 40 km NE de București. Mai recent, (noiembrie 1964), din satul *Lacul Turcului*, com. Balta Doamnei, (r. Ploiești), Muzeul regional de istorie din Ploiești a recuperat un lot de materiale prin grija jurist-consultului Constantin Pascu.

Așadar, în teritoriul dintre Dunăre și Carpați se cunosc astăzi următoarele descoperiri aparținînd culturii cu ceramică liniară cu „capete de note muzicale” (fig. 1):

1. *Sudiți* (com. Gherăseni, r. Buzău, reg. Ploiești);
2. *Ghinoaica* (com. Vadu Săpat, r. Mizil, reg. Ploiești);
3. *Lacul Turcului* (com. Balta Doamnei, r. Ploiești, reg. Ploiești);
4. *Coșereni* (r. Urziceni, reg. București);
5. *Vădastra* (r. Corabia, reg. Oltenia).

În momentul de față ele reprezintă *cel mai înaintat front spre SE din întreaga arie europeană* a culturii cu ceramica liniară.

Pentru descoperirea de la Vădastra se cunosc condițiile de contact cu solul și relația stratigrafică în raport cu alte culturi, ceramica liniară fiind descoperită acolo în cel mai de jos *strat* al culturii Vădastra de la Măgura Fetelor, corespunzător nivelului Dudești târziu de la E de Olt, iar nu în vreun *complex arheologic*¹¹.

De la Sudiți, Ghinoaica și Coșereni provin și fragmente ceramice de tip Boian I și II (Bolintineanu și Giulești), iar de la Sudiți și Ghinoaica, și de tip Dudești, fapt care complică situația. Marea apropiere în timp între

⁸ Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 227. Corneliu N. Mateescu, în *Materiale*, VII, 1961, p. 58 și fig. 1/2.

⁹ Prof. I. Nestor le consideră „un reflex al culturii cu ceramică liniară” (informație orală). D. Berciu și Eugen Comșa, în lucrările citate, și recent Sebastian Morintz (în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 46, fig. 15; Ghemoaica = corect, Ghinoaica; Gherăseni = Sudiți) nu cartează Vădastra.

¹⁰ Victor Teodorescu, *Contribuții la cunoașterea răspîndirii culturii cu ceramică liniară pe teritoriul României*, comunicare la sesiunea de comunicări din 27–29 decembrie 1964 a Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă, București.

¹¹ Corneliu N. Mateescu, *loc. cit.* Pentru corespondența stratului de la Vădastra cu Dudeștiul târziu vezi Sebastian Morintz în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 44–52, cu fig. 16 și Al. Păunescu, Gh. Rădulescu și M. Ionescu, în *Revista Muzeelor*, anul I, 1964, nr. 2, p. 114. Adevărata fază Vădastra I este de fapt cultura Dudești. Ceea ce corespunde în timp Vinței A (cf. Sebastian Morintz, *op. cit.*, fig. 16) nu este, în sensul nostru, cultură Vădastra-care să se lege de faza Vădastra II.

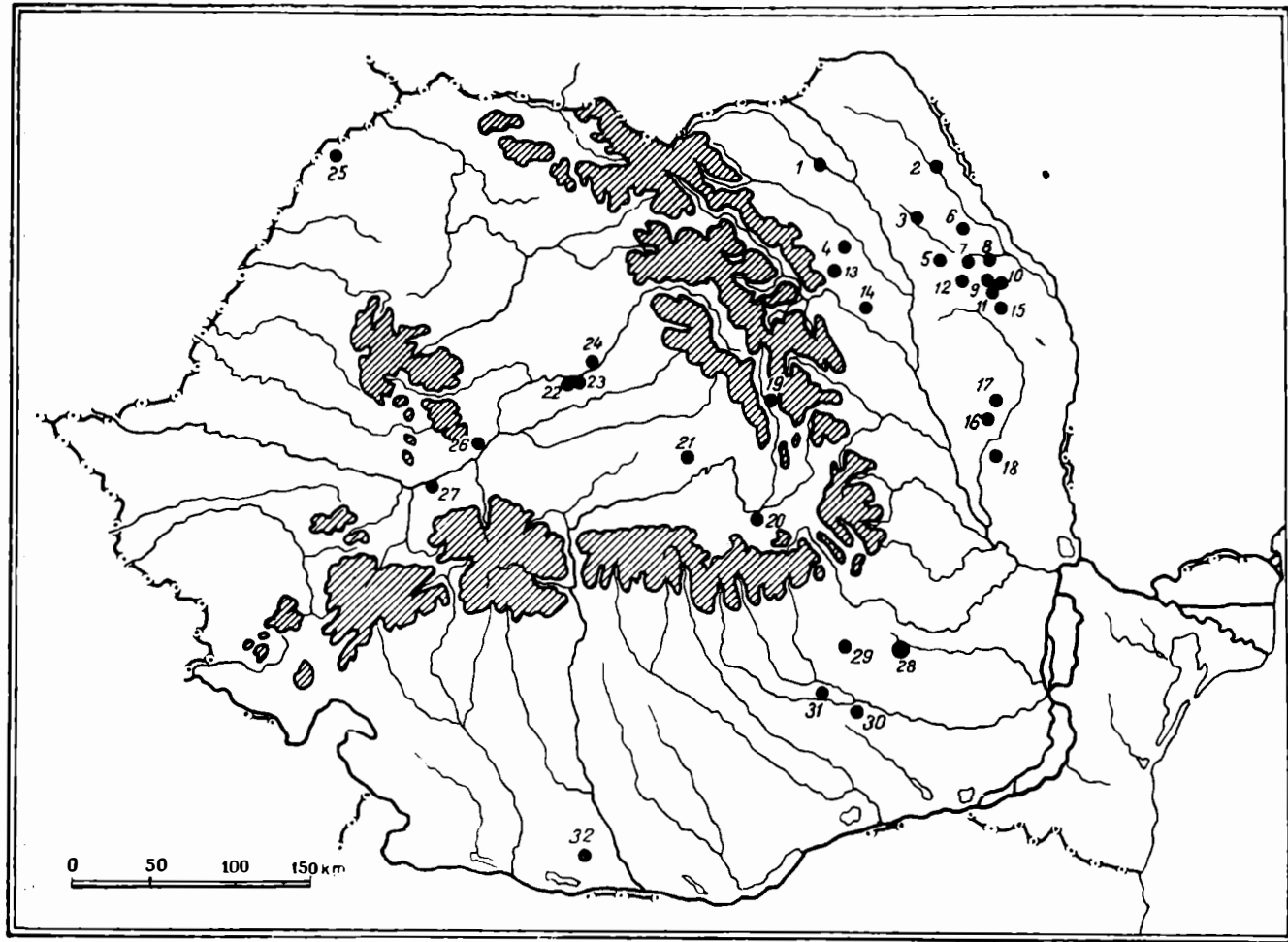

Fig. 1. — Harta de răspândire a ceramicii liniare pe teritoriul Republicii Socialiste România. 1–23, 26, 28–31, ceramică împodobită cu „capete de note”; 27, ceramică de tip Želizovce; 24–25, ceramică liniară est-slovacă. 1, Succava; 2, Glăvăneștii Vechi; 3, Bădeni; 4, Tîrpești; 5, Crivești; 6, Larga-Jijia; 7, Lețcani; 8, Valea Lupului; 9, Ciurbești; 10, Zane; 11, Dumbrava; 12, Păușești; 13, Negrești; 14, Traian; 15, Dănești; 16, Pietriș; 17, Perieni; 18, Sălceni; 19, Bancu; 20, Hărman; 21, Rupea; 22, Cipău 1 (gară); 23, Cipău 2 (I.C.I.A.); 24, Morești; 25, Ciumești; 26, Lumca Nouă (Alba Iulia); 27, Turdaș; 28, Sudiți; 29, Ghinoaica; 30, Coșereni; 31, Lacul Turcului; 32, Vădastra.

culturile amintite și cultura cu ceramică liniară, putea permite supoziția că materialele de la S de Carpați ale acesteia din urmă se datorează unui eventual „import” în mediul local, iar nu unei reale răspîndiri a triburilor cu ceramică liniară în spațiul dat.

Problema nu putea fi rezolvată decît prin săpături sistematice.

La Ghinoaica, în 1963, îndreptîndu-se malul abrupt ce se prăbușise, distrugînd stațiunea, s-a constatat că stratigrafia este răvășită, datorită deopotrivă eroziunii solului încă din vechime și desfunderii terenului pentru vița de vie pînă la adîncimea de 0,60—0,65 m. Cercetarea noastră a surprins doar fundul cîtorva gropi Boian II (Giulești), fragmentele liniare neînvîndu-se decît foarte rar, atît în gropi, cît și în stratul desfunderat.

La Sudiți însă, rezultatul sondajelor sumare executate în toamna anului 1964, au fost întru totul îmbucurătoare. Acolo unde terenul era plan, sub arătura adîncă de 0,20—0,25 m apare un strat negricios puternic humizat, gros în medie de 0,30 m, cu materiale din secolele III—IV e. n.; el suprapune un alt strat, cafeniu slab violaceu, în jur de 0,25 m grosime, care conține extrem de rare fragmente ceramice liniare și Dudești și ceva-ceva mai multe (foarte rare totuși) de tip Boian (fazele I, II, III; sporadic chiar și mai tîrziu, dar tot neolitice), fără să permită însă o discriminare stratigrafică a materialelor ce ne interesează (adică Dudești, liniare și Boian). Important este însă faptul că o ușoară alveolare cu inventar *doar* liniar („complexul L₁”, probabil colibă-semibordei) este tăiată de o groapă Boian III (Vidra), care se adîncește pînă la —1,53 m de la suprafața actuală, indicînd astfel raportul în timp dintre cele două complexe. În alt, loc, de astă dată în pantă ușoară, direct sub stratul arabil apare stratul cafeniu-violaceu, care însă nu depășește grosimea de 5 cm, fiind evident spălat. Aici, o groapă cu materiale Bolintineanu (Boian I) coboară direct de sub stratul arabil, perforînd deci rămășița stratului cafeniu-violaceu amintit, la baza căruia (la o distanță de 5 m spre vale) a fost descoperit un fragment mare liniar, fapt care probează stratigrafic anterioritatea ceramicii liniare și față de faza Bolintineanu (Boian I) a culturii Boian. Semnificativ că în aceeași zonă, mai multe gropi Dudești (unele de bordeie) în mod repetat *nu conțin* nici un fragment ceramic liniar.

Conținutul culturii cu ceramică liniară de la S de Carpați este încă foarte slab documentat. Semnalăm un toporaș în formă de calapod (piesă absolut tipică) descoperit în „complexul L₁” de la Sudiți, cîteva lame mărunte de silex, precum și ceramică. Frecvent, se întîlnesc și oase de animale mari (mai ales) și mici.

Trebuie spus că din cele cinci puncte de la S de Carpați nu cunoaștem și ceramică de uz curent care să poată fi atribuită neîndoios culturii cu ceramică liniară decît la Lacul Turcului și Sudiți, din celelalte localități provenind doar ceramică fină, din lut bine curățat, săpunos, cu ardere primară bună, care a dat suprafeței vaselor culori diferite: cenușiu-deschis, cenușiu-închis, gălbuie-cafenie sau chiar neagră, miezul fiind cenușiu-negricios sau cafeniu. La această ceramică fină ne și referim mai jos.

În privința formelor, unele vase au forma „clasică” de bol (fig. 5/1; într-o oarecare măsură și fig. 5/2), cu grosimea peretelui invariabilă; cele mai multe însă tind spre un contur bitronconic (fig. 5/3) *însoțit mereu de*

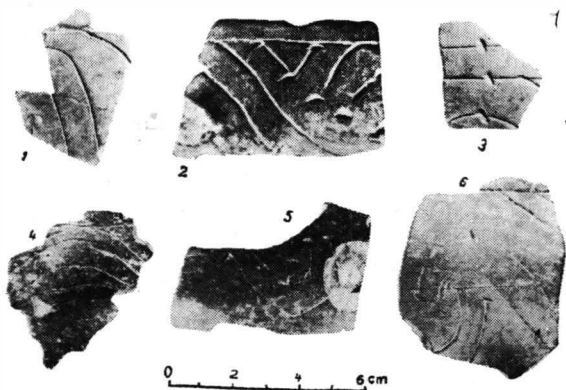

Fig. 2. — *Ghinoaica*. 1-6, ceramică liniară; 1-3, 5-6, cu „capete de note”; 4, fără „capete de note”.

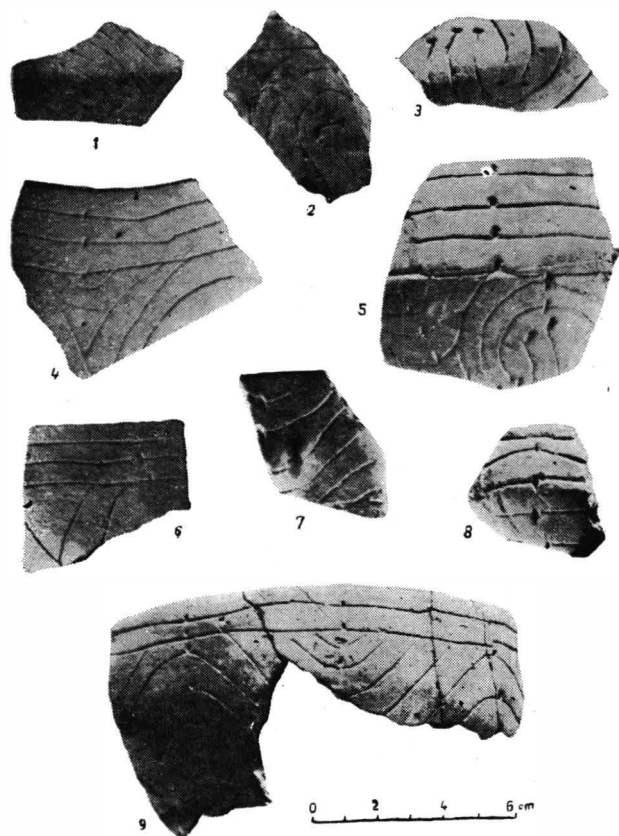

Fig. 3. — *Sudîți*. 1-9, ceramică liniară cu „capete de note” (5-9, fragmente descoperite în „complexul L₁”).

îngroșarea peretelui pe linia de maximă curbură, sau spre un început de umăr (fig. 5/4), de asemenea cu îngroșarea peretelui.

Decorul e făcut în genere cu destulă atenție, liniile inciziilor fiind ordonate, prevăzute cu mici adâncituri în formă de „note muzicale” (fig. 2/3,6; 3/1,4), în timp ce uneori se preferă o incizie mai adâncă și neîngrijită, deși nu și lată (fig. 2/5; 3/2,9), sau o scrijilitură superficială ceva mai lată, ori o slabă zgîrietură nesigură. Cîteva cioburi au inciziile adînci și late, cu aspect de canal, „notele” mari, adînci, în formă de linte, fiind excizate (fig. 2/1—2; 3/7) sau realizate prin împungere (fig. 3/5,8).

Motivul ornamental folosit (plăsat sub liniile orizontale care înconjură gura vaselor) este cel derivat din spirală (fig. 2/1,3 5—6; 3/1—6; 4/7), dar uneori se observă tendințe de decurbare (fig. 2/2) sau de îngheuire a liniilor (fig. 3/1), nemaipăstrîndu-se din grația involtă și echilibrată a decorului liniar clasic decît motivul ornamental în sine (S-ul îmbrăcat). În cîteva cazuri decorul evidențiază conturul bitronconic al vaselor, fie împodobindu-se numai umerii cu o friză de linii în val sau de curbe cu aspect de arcade ori de ghirlande (fig. 2/4; 3/7; 4/5), fie aplicîndu-li-se doar lor ornamentul ce amintește „portativul muzical”, sub care se desfășoară apoi decorul spiralic obișnuit (fig. 3/5). În cîteva cazuri se poate observa că notele și inciziile au fost încrustate cu o materie albă.

Vasele sînt lustruite mecanic, adeseori deosebit de intens, pînă la un luciu metalic.

Fragmentele liniare descrise aparțin unei faze tîrzii, caracterizată prin decorul cu „capete de note muzicale”. Tipologic, conform periodizării propuse de Evžen Neustupný¹², față de care s-au exprimat însă și rezerve¹³, ele se pot încadra în fazele IV—V ale culturii liniare, fără să știm dacă treptele evoluției ceramicii liniare din Europa centrală sînt valabile și pentru teritoriul nostru. Putem în schimb afirma că, între descoperirile noastre și cele din restul țării¹⁴ sau al continentului¹⁵, există unele deo-

¹² În AR, VIII, 1956, s. 3, p. 396—397 și 399, fig. 177.

¹³ B. Soudský (*ibidem*) p. 408—412 și în PA, XLV, 1954, p. 75—105); Hans Quitta, n PZ, XXXVIII, 1960, 1/2, p. 1—38 și 3/4, p. 160—188; Edith Hoffmann, *Die Bandkeramik in Sachsen, Teil I, Die Keramik*, în *Forschungen zur Vor- und Frühgeschichte*, Band 5, Berlin, 1963, p. 67.

¹⁴ V. bibliografia la Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 223—227; cf. și pl. II—III. Mai recent, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 49—50 și fig. 2 (Dănești); Hortensia și Vladimir Dumitrescu, *ibidem*, p. 255—257 și fig. 7—8 (Traian-Dealul Fîntînilor); Al. Păunescu, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 467—522 (Ciumești).

¹⁵ Pentru Cehoslovacia, v. Albin Stocký, *La Bohême préhistorique*, I, *L'âge de pierre*, Praga, 1929, pl. VIII și urm.; B. Soudský în Pa, XLV, 1954, p. 75 și urm.; E. F. Neustupný în AR, VIII, 1956, p. 386 și urm.; B. Novotný, *Stovensko v mladšej dobe kamenej*, Bratislava, 1958, pl. I/1—3; II/1—6; III/1—4; IV/3—6 etc. Hans Quitta, *op. cit.*, fig. 1, p. 6. Pentru Polonia, v. Józef Kostrzewski, Waldemar Chmielewski, Konrad Jazdziewski, *Pradzieje Polski*, Wydanie II, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1965, p. 62, fig. 17/1—3; Anna Uzarowiczowa, în *WiadArch*, tom. XXX, 1963, z. 3—4, p. 431, fig. 3/a-c, e, h-1 etc.; A. Kulczicka, în *Materiały Archeologiczne*, III, Kraków, 1961, p. 19—28; I. K. Kozłowski — A. Kulczicka, *ibidem* p. 29—50. Pentru Germania, v. Werner Buttler, *Der donauländische und der westliche Kulturkreis der jüngeren Steinzeit* (Handbuch der Urgeschichte Deutschlands, Band II), Berlin, 1938. N. Schumacher, *Siedlungs- und Kulturgeschichte der Rheinländer, II. Die vorrömische Zeit*, Meinz, 1922, p. 58, fig. 18/28—32, 33, 35 (Spiralceramik). Edith Hoffmann, *op. cit.*, Taf. 1—37; Hans Quitta *op. cit.*, p. 165, fig. 4. Pentru Austria v. R. Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Viena, 1954. Pentru Franța și Belgia, v. G. Bailloud et P. Mig

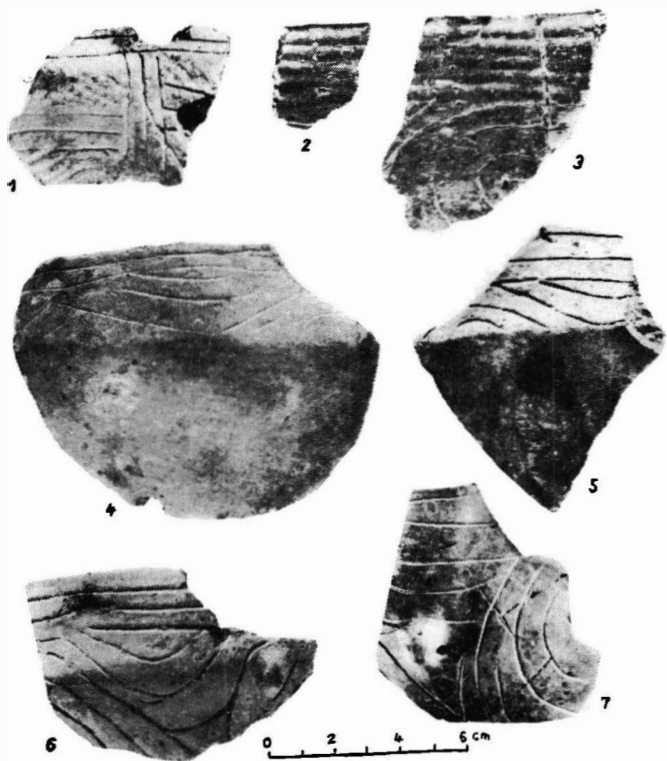

Fig. 4. — Sudiți. 1–6, ceramică „liniară” de aspect Sudiți; 7, fragment fără „capete de note”. (1–6, fragmente descoperite în „complexul L₁”).

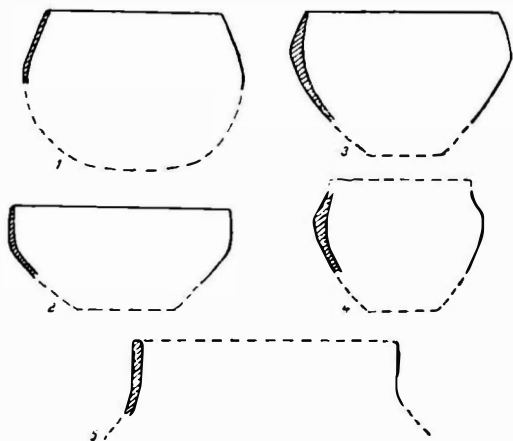

Fig. 5. — Formele și profilele ceramicii liniare la S de Carpați. Formei 1 îi aparțin fragmentele de la fig. 2/1, 3; fig. 3/2, 4; fig. 4/7. Formei 2, fragmentele de la fig. 3/6–7, 9. Formei 3, fragmentele de la fig. 2/2, 4–6; fig. 3/5, 8; fig. 4/4–5 (Instructva și 4/6). Formei 4, fragmentele de la fig. 3/1, 3. Formei 5, fragmentele de la fig. 4/2–3 (1, 2, 4 = 1/3 mărime naturală; 3 = 1/4; 5 = 1/6).

seberi care, nedepășind cadrul culturii ce ne interesează, au desigur semnificația lor. Avem în vedere, în primul rând, predilecția pentru formele bitronconice și apariția umărului, în ambele cazuri *cu îngroșarea vădită a peretelui pe linia de maximă curbură a vaselor*, fenomene cu totul străine olăriei din cultura cu ceramică liniară și care marchează de fapt apariția unor noi forme: străchioara bitronconică (fig. 5/3) și văsciorul-pahar cu umăr și cu același contur (fig. 5/4). Ne gândim apoi la organizarea decorului în funcție de forma vaselor și la înghesuirea lui, ceea ce denotă evitarea premeditată a spațiului gol — *horror vacui*. Și, în sfârșit, la tendința spre excizie și spre decurbarea liniilor decorului (spre meandru), la incrustarea cu alb și la lustruirea excesivă a suprafeței unor vase.

Aceste elemente noi, pe care ceramica liniară ni le înfățișează în sectorul răsăritean al teritoriului de la sud de Carpați, le regăsim curent în olăria culturilor de caracter sudic¹⁶ și le putem considera ca fiind preluate de la purtătorii culturii Dudești, a căror existență o curmă infuzia liniară.

Ipoteza pare a fi susținută și de alte dovezi. La Sudiți, în alveolarea cu material liniar („complexul L₁”), s-au descoperit mai multe fragmente ceramice fine (fig. 4/1, 4—6) sau cu pleavă în pastă (fig. 4/2—3), intens lustruite, al căror decor se caracterizează prin prezența, pe același vas, a ornamentului plisat și a celui incizat, prevăzut sau nu cu „capete de note” (fig. 4/1—3), ca și prin redarea prin incizii a motivelor specifice pliseurilor (fig. 4/4—5), sau, invers, prin înlocuirea inciziilor cu pliseuri a căror muchie despărțitoare (interpretată ca linie) poartă „capete de note” (fig. 4/2—3). Unele cioburi au „notele” și inciziile incrustate cu o materie albă. Formele vaselor din care provin aceste fragmente (cf. fig. 5) sînt identice formelor bitronconice și celor cu umăr (ambele *cu peretele îngroșat pe linia de maximă curbură*) care au doar decor liniar, amintind direct și formele întîlnite în faza Bolintineanu a culturii Boian. Aceste materiale de un aspect inedit precizat la Sudiți pentru prima dată în țara noastră¹⁷ — aspect căruia

de Boofzheim, *Les civilisations néolithiques de la France, dans leurs context européen*, Paris, 1955, pl. XVIII/7-9 și XVI/1-3. Pentru U. R. S. S., v. I. K. Sveșnikov, în SA, XX, 1954, p. 100 și urm.; T. S. Passek, în SA, 1958, 1, p. 38 și urm. și în *MIA-Chișinău*, 1960, p. 49 și urm.; E. K. Cerniș, în *MIA*, 102, 1962, p. 5 și urm. (v. și *KS*, 63, 1956, p. 48 și urm.).

¹⁶ Cf. *Dacia*, III-IV, 1927—1932, p. 192 și urm., fig. 34/7, 38/1, 41/7 și, mai ales, 42/2. V. și vestigiile de la Vădastra și Crușovu, publicate de Corneliu N. Mateescu, în *Materiale*, III—VIII, 1957—1962. Cf. și Gh. Cantacuzino, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 69, fig. 26/1-2. Necropola de la Cernica aparține mai probabil *aspectului Sudiți*, decît culturii Boian, faza Bolintineanu, acuzînd totuși unele analogii cu Hamangia și cu „Vădastra I”. Pentru topoare, v. depozitul de la Bratovoști (D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 41, fig. 37) atribuit Vădastrei I. La Cernica e și așezare Dudești, iar un fragment ceramic (*Dacia*, N.S., VII, 1963, p. 43, fig. 12/2 și fig. 13) este probabil de *aspect Sudiți*.

¹⁷ Îmbinarea elementului sudic (reprezentat de pliseuri) cu cel nordic-central european (de factură liniară) conferă acestui aspect un caracter „precucutenian”, în timp ce lipsa exciziei îi asigură o datare pre-precucuteniană, probînd existența (sesizată de D. Berciu, *Contribuții...* p. 67 și urm.) și *vechimea* unui fenomen precuculenii, aparte de adevărata cultură Precucuteni. În acest sens vor trebui revizuite unele materiale de la Traian-Dealul Vici (Zănești) (SCIV, V, 1954, 1—2, p. 60, pl. II/11). *Aspectul Sudiți* prin anumite forme și elemente decorative, ca și prin incrustația cu alb, denotă analogii evidente cu ceramica de tip Želizovce din Slovacia, dovîndu-se astfel altă originea sudică a unor influențe asimilate de aspectul Želizovce (B. Novotný, *op. cit.*, la nota 15 și 22) cit și poziția lui cronologică tîrzie, în raport cu restul culturii cu ceramică liniară (Evžen Neustupný, *The linear pottery and Vinča*, în *Chronologie préhistorique de la Tchécoslovaquie*, Praga, 1956, p. 41).

ii propunem, pînă la clarificarea situației sale (nivel independent, cum s-ar crede, sau doar elemente asociate ceramicii liniare de la S de Carpați), denumirea de *aspect Sudiți* — reușesc să ilustreze convingător evoluția ceramicii liniare în spațiul dat și aportul ei la formarea culturii Boian¹⁸. Se vedește astfel că, deși nu lipsită de vigoare, cultura cu ceramică liniară sfîrșește prin a-și pierde tot mai mult din caracterele sale primare, în urma procesului de înglobare treptată dar consecventă a elementelor de cultură sudică (Dudești), pe care apoi le dezvoltă independent. În consecință, faza Boian I (Bolintineanu) nu se naște *direct* nici din elemente Dudești, nici din cele liniare „clasice”, ci din *aspectul Sudiți*, care îi transmite fondul de bază al patrimonialului său: 1) forme de vase (preluate la rîndul lor din cultura Dudești) cu tehnica lor (atît specia fină, cît și cea cu pleavă); 2) motive ornamentale și tehnica lor (*pliseurile*, preluate din cultura Dudești, ca și obiceiul incrustării cu alb; *inciziile*, de origină liniară). Cînd și cum anume se ivește decorul de linii-incizii cu mici creștături perpendiculare de-a lungul lor, decor caracteristic ceramicii Bolintineanu¹⁹, este o altă problemă, dar se poate considera că și organizarea în „romburi” a acestui decor meandric este tot de tradiție liniară tîrzie²⁰.

Judecînd astfel originea culturii Boian, faptul că aria sa de răspîndire se limitează doar la Muntenia (în timp ce în SE Olteniei continuă să evolueze cultura Vădastra, prin faza sa II, care derivă direct din fondul anterior Dudești²¹) pare să precizeze că triburile liniare înaintînd către S și SV nu au depășit (poate nici nu au atins) Oltul, fragmentele liniare de la Vădastra reprezentînd un „import” din mediul liniar (probabil deja afectat de factorul sudic) de la E de Olt.

Ajungînd să se învecineze un timp cu purtătorii (și mai apoi cu descendenții) culturii Dudești, aceste triburi mai mult sau mai puțin încă liniare (iar mai tîrziu, de *aspect Sudiți*) din Muntenia au putut să transmită mai departe spre N și NV, de-a lungul arcului (extra-) carpatic unele elemente de factură sudică, fie din propriul lor inventar, fie din cel al cultu-

¹⁸ Referitor la originea acestei culturi, există două teze fundamentale. Prima, acordă înțietate factorului liniar, din a cărui fuziune cu unele elemente sudice („balcanice”, „vinčiene”) ia naștere cultura Boian (E. Iu. Kricevski, în *KS*, VIII, 1948, p. 54; Ion Nestor, în *SCIV*, II, 1951, 2, p. 24; Sebastian Morintz în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 49—50). Cea de-a doua teză susține că Boianul se dezvoltă dintr-un trunchi local (Dudești sau Vinča), considerat mai puternic care a asimilat doar unele elemente liniare (Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 238; idem, în *Dacia*, N. S., VI, 1962, p. 61; D. Berciu, *Contribuții...*, p. 61). Privitor la zona de formare a culturii Boian, Eugen Comșa, pe baza descoperirilor mai vechi, opinase pentru sud-estul Munteniei (*SCIV*, V, 1954, 3—4, p. 389). Mai recent, Sebastian Morintz cunoscînd deja descoperirile noastre liniare de la Ghinoaica și Sudiți, ajunge la concluzia justă că locul de formare al culturii Boian este NE Munteniei, de unde s-a răspîndit apoi spre sud și sud-vest (*Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 50).

¹⁹ Eugen Comșa, *Considerații...*, p. 239, îl consideră derivat din decorul „scăriță de papagal” al ceramicii liniare, ipoteză care este plauzibilă.

²⁰ Cf. organizarea decorului pe vasele liniare de la Nezvisko (E.K. Cerniș, în *MIA*, 102, 1962, p. 5—85, fig. 10/11 și 7/14) a căror datare mai timpurie este neîntemeiată (cf. T. S. Pasksek, *op. cit.*, în *SA*, 1958, 1, p. 37). Materiale asemănătoare se află și în Moldova (Perieni, Traian, Dănești etc.). În faza Bolintineanu se folosește și spirala (la Sudiți, Cernica etc.).

²¹ Vezi Sebastian Morintz, în *Dacia*, N. S., VII, 1963, p. 44—52; Al. Păunescu, Gh. Rădulescu, M. Ionescu, în *Revista Muzeelor*, I, 2, 1964, p. 114 Cf. și *supra*, nota 11.

rilor cu care au venit în contact. E de presupus aşadar că măcar o parte din „influenţele Vinča” sesizate în mediul liniar central european ²² sînt de un caracter sudic mai larg, folosind căi de pătrundere variate.

Prezenţa ceramicii liniare şi a *aspectului Sudiţi* într-o zonă imediat învecinată cu aria culturii Hamangia vor îngădui să se clarifice în viitor şi raporturile dintre aceste două culturi de origini atît de diferite, cu atît mai mult cu cît unele elemente „tisoide” au şi fost mai de mult sesizate în cuprinsul culturii Hamangia din Dobrogea ²³.

DONNÉES PRÉLIMINAIRES CONCERNANT LA CIVILISATION À CÉRAMIQUE LINÉAIRE SUR LE TERRITOIRE DE LA ROUMANIE, AU SUD DES CARPATES

RÉSUMÉ

L'auteur présente les premières découvertes appartenant à la civilisation à céramique linéaire sur le territoire de la Roumanie, au sud des Carpates (fig. 1). Ce sont elles, pour l'instant, qui représentent le front le plus avancé vers le SE de toute l'aire européenne de cette civilisation.

A Ghinoaiţa et à Sudiţi on a effectué seulement quelques sondages sommaires en établissant pour Ghinoaiţa que la stratigraphie était en désordre et pour Sudiţi une légère dépression à céramique linéaire (« complexe L₁ »), probablement une hutte à demi-enfouie, qui a été dérangée par une fosse plus tardive appartenant à la civilisation de Boian III (phase Vidra). C'est toujours là qu'une fosse de la phase Bolintineanu (Boian I) avait coupé une couche où l'on a trouvé un fragment linéaire. Dans les huttes à demi-enfouies de type Dudeşti, du même endroit, on n'a trouvé aucun fragment linéaire.

Les vestiges ne sont pas nombreux : une hache-embauchoir, des menues lames en silex, des os d'animaux petits, et grands surtout, et de la céramique.

La céramique linéaire du sud des Carpates est, d'ailleurs comme dans le reste de son aire, fine, savonneuse, grise, parfois jaunâtre ou brune, à laquelle s'ajoute une autre espèce céramique avec la pâte mêlée de bale.

²² Vezi discuțiile privind relațiile dintre Vinča și liniar, la Evžen Neustupný, în volumul *Chronologie préhistorique de la Tchécoslovaquie*, Praga, 1956, p. 40–42. Bohuslav Novotný, *ibidem* p. 45), semnala unele „influențe Boian” (desigur mai vechi și de altă natură) sesizate în complexele de tip Želizovce de la Šarovce III. Hans Quitta, *op. cit.*, în *PZ*, XXXVIII, 3/4, 1960, p. 162 fig. 2, publică un ciob cu pliseuri de la Hurbanovo (R. S. Cehoslovacă),

²³ D. Berciu, în *Nouvelles études d'histoire présentées au Xe Congrès des Sciences Historiques*, Rome, 1955, București, 1955, p. 44–45. Recent, un topor—calapod la Techirghiol (Eugen Comşa, Doina Galbeniu, Andrei Aricescu, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 167). Prof. D. Berciu ne informează că și în cultura Hamangia există decor cu „capete de note”, dar nu pe vasele fine. Nu este exclus ca originea acestui ornament să se afle aici, dat fiind faptul că „notele” sînt constant prezente în zona circumponică în timp ce în apus, în Saxonia de exemplu (Edith Hoffmann, *op. cit.*, p. 67), se întîlnesc foarte rar.

A côté des formes « classiques » (fig. 5/1—2 d'autres apparaissent aussi, parfois au contour bitronconique à épaule, et à parois épaisses sur la ligne de jonction (fig. 5/3—4), ainsi que des formes empruntées aux civilisations à caractère méridional (civilisation de Dudești).

Le décor des vases est linéaire à tête de notes de musique (« Notenkopf »), mais certains traits (la décoration serrée, son application en fonction de la forme des vases, la tendance vers l'excision et vers l'applatissage des lignes, les cas d'incrustation en matière blanche) ainsi que le polissage intense, dénotent l'influence du milieu méridional.

L'assimilation intense de ces éléments culturels méridionaux par les porteurs de la céramique linéaire est démontrée aussi par l'apparition d'une céramique linéaire dégénérée (*l'aspect Sudiți*, où l'on trouve encore des matériaux à décor typiquement linéaire à notes de musique), où, sur les mêmes vases, il y a à la fois décor plissé et décor linéaire à notes musicales (l'excision est absente, mais l'incrustation en matière blanche est souvent présente). En accumulant de plus en plus des éléments de facture méridionale et en les développant ensuite indépendamment, le fond linéaire s'oriente vers la civilisation de Boïan qui a ses origines dans *l'aspect Sudiți*. C'est toujours par cet aspect, qui présente certaines correspondances avec la céramique de Zélizovce en Slovaquie, que se sont transmises à la civilisation à céramique linéaire de l'Europe Centrale, au long de l'arc (extra-) carpatique quelques influences à caractère méridional plus large (voir les découvertes de Hurbanovo et Sarovec III en Tchécoslovaquie).

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — *La carte de la diffusion de la céramique linéaire sur le territoire de la République Socialiste de Roumanie.* 1—23, 26, 28—31, céramique à têtes de notes de musique ; 27, céramique de type Zélizovce ; 24—25, céramique linéaire est-slovaque. 1, Suceava ; 2, Glăvăneștii Vechi ; 3, Bădeni ; 4, Tirpești ; 5, Crivești ; 6, Larga Jijia ; 7, Lețcani ; 8, Valea Lupului ; 9, Ciurbești ; 10, Zane ; 11, Dumbrava ; 12, Păușești ; 13, Negrești ; 14, Traian ; 15, Dănești ; 16, Pietriș ; 17, Perieni ; 18, Sălcești ; 19, Bancu ; 20, Hărman ; 21, Rupea, 22, Cipău 1 (gare de) ; 23, Cipău 2 (I.C.I.A.) ; 24, Morești ; 25, Ciumești ; 26, Lumea Nouă (Alba Iulia) ; 27, Turdaș ; 28, Sudiți ; 29, Ghinoaica ; 30, Coșereni ; 31, Lacul Turcului ; 32, Vădastra.

Fig. 2. — *Ghinoaica* 1—6, céramique linéaire : 1—3, 5—6, à têtes de notes de musique ; 4, sans têtes de notes de musique.

Fig. 3. — *Sudiți*. 1—9, céramique linéaire à têtes de notes de musique (5—9, fragments découverts dans le « complexe L₁ »).

Fig. 4. — *Sudiți*. 1—6, céramique « linéaire » d'aspect *Sudiți* ; 7, fragment sans têtes de notes de musique ; (1—6, fragments découverts dans le « complexe L₁ »).

Fig.—5. *Les formes et les profils de la céramique linéaire au sud des Carpates.* Les fragments de la fig. 2/1, 3 ; 3/2, 4 ; 4/7, appartiennent à la forme 1. Les fragments de la fig. 3/6—7, 9, à la forme 2. Les fragments de la fig. 2/2, 4—6 ; 3/5, 8 ; 4/4—5 (dans une certaine mesure et 4/6), à la forme 3. Les fragments de la fig. 3/1, 3, à la forme 4. Les fragments de la fig. 4/2—3, à la forme 5. (1, 2, 4 = 1/3) grandeur nature ; 3 = 1/4 ; 5 = 1/6).